

Stilustörténeti módszerű szövegmagyarázat az Ó-magyar Mária-siralomhoz.

(Mutatvány egy kéziratban levő műből.)

Scege||-nul Iceplegud. A Napkelet az Ó-magyar Mária-siralomnak e sorát így olvassa: „Szégényül szépségüd.“ (Napk. I, 189—92.)

Hogy a *Iceplegud* = 'szépségüd' = 'szépséged', az kétségtelen. Az ÉrdyK. magyar lelkű és magyaros szavú írója — hadd íróm át ortográfiáját — így dicsőíti Jézus szépségét:

Négyedször: gondolhattok, mél mondhatatlan *szép* magzatot szilé ez világra az sziz Mária: urünk Jézust. Étt kérdést tésznek doktorok rajta, hogy ha szépségösb volt-é urünk Jézus minden teremtött állatok között földön, mennyén. Réá felelnek doktorok, hogy az szént angyalok jólléhet ő drágalátos természetök szérént, miért az első isteni teremtött szín (ábráz) még nem fejtetött, szébbek léttenek légyén, mint Krisztus halandóságában. Annakokáért mondá őróla Szént Dávid próféta (Ps. VIII.): „Mégkissebböjtéd őtet egy kevéssé alább az angyaloknál.“ De maga az nagy méltóságnak és isteni malasztosságnak miatta *szébb* volt urunk Jézus még az halandóságban és mind angyalnál, mind égyeb teremtött állatoknál; kiről még mond Origenes doktor: „Soha olyan *szép* szín, személ és természet ném jött ez világra, mint urunk Jézus.“ Aztat vallja szént Dávid (Ps. I.), hogy minden embéréknek fiainál *szébb* személyű volt az Krisztus. Szént Bérnát doktor még úgy mond: „Némcsak embéréknek fiainál, de még ezérszér való angyaloknál és. Méltán kedég, mért még az mennyei szént angyalok és kívánsággal nézték, nézik és, Krisztus. Jézusnak szént színét. Erről úgy mond Scótus doktor (super III.): Ó, mél boldogtalanok lésznek az nyavalyás bínésék, kik élylen *szép* színnek érvendetés látását érékké elvesztik és az förtelmes pokolbeli érdégöknek rútságus színöket nézik, ki minden kénnál, halálnál rétteneiész. Viszon ellen mél boldogok lésznek az ájojtatos szívű, lelkő kérésztyénék, kik érékköl érékké néznek és nézvén élnek, élvén érülnek, vígadnak az áldott Úr Jézus Krisztusnak dicsőséges színének tükörében, kiben mennyén, földön minden teremtött állatokat látnak és ismernek. Ó szerelmes atyámfiái, ha kinek lélki édesség kell, élylen dolgok-ról elmélkögyék és kinnyen mégútálhatjá ez világi elmulandó szépségöket! Úgy mond róla szént Agoston doktor és: Ó ájijtatus lélék, valahol az áldott Krisztust Jézust látod, látsz nagy *szépségöt*. Ha az ményországban látod, ott *szép*; ha ez földön voltában, *szép*; ha Atya Istenben az szént ígét, *szép*; ha ember annyában testöt és ígét, *szép*; ha ő szilejének méhében, *szép*; ha sziletvén az jászolban, *szép*; — *szép* minden csodatételében, *szép* beszédében,

szép kénszenvedésében, *szép* halottakat támasztván, *szép* az magas keresztfán szérfnyű halált szenvedvén, *szép* az koporsóban, *szép* féltámadván, *szép* ő ményben ő szént atyjának jógjára ílvén, hová ő szént malasztjának miatta minket és méltóztasson vinni és ő szép szént színének dicsőséjét látnunk adni! Ámen. ÉrdyK. 44—5.

A Tihanyi Kódex ezt mondja :

Negyedöt kell méggondolnunk ímezt, hogy asszonyunk mindönnél *szébbet* szíle ez világra, tudnia mint Krisztust, Istennek fiát, kinél sémmi *szébb* ném lehet. Erről mondja az Origenes nevő doktor : „Soha sémminémő terömtött állat éllen *szép* ez világra ném lött, mint urunk Jézus Krisztus.“ Az ő *szépségét* kegyék mégerthetjök színének elváltoztatásában, kibén színe fényösb a napnál. TihK. 42.

De a zsidók a sok gyötrelemmel úgy elvették Jézusnak szépségét, hogy Mária rá sem ísmert :

. . . viszik vala Pilátushoz és az áldott Jézus, miképen az szeléd, ártatlan bárány, óutánok mégyén vala. Mikoron azért ezöket asszonyunk Mária méglátta vóna és szent Jánus, hogy igen elgyötrötték vóna, monda : „Szent Jánus, ez-é az én édés fiam?“ Szent Jánus ném szólhat vala az nagy keserúségtül. Monda asszonyunk Mária : „Ném ez, mert az én édés fiam minden embéreknek fiainál szépségés, de látod-é, hogy ez *poklos*. Monda Szent Jánus : Ó én édés asszonyom, Mária, lám immár té és ném ésmeröd még a te édés fiadat ! Ném látod-é, hogy miképen gyötrötték ? Nem csoda azért, hogy még ném ésmerhetöd.“ Ezt hallván asszonyunk Mária, kezeit egybekulcsolván, kezde nagy sirással mondania : „Jaj énnekém . . . stb. DebrK. 308—9:

Mária így siratja fia eléktelenítését (betű szerint idézek) :

Az en fiam angaloknac *zeplege*, örök velagoffagnac fenöflege; es zeplötelen lükör, mire hog imma *meg ektelenült* mikeppen a poklos NádK. 365 ; nagi ohaitallal keferves firaffal kezde mondani O en edeffeges fiam hol vagion a te orczadnak *zeplege* a te yo termetöd el gidni:örköttetöd zinöd Jai fiam ném lattok (olv. látok) te benned maftan fimmi eköflegeget WeszprK. 98—9 ; een fyam hallatyk te zood en fylembe nem könyörödz en raytam Juhodnak keferöfegghewel hyedelmneköl engömeth megh-fogyatkozny hadz ees ala foly vala a veer neegh felöl a farol kezeiröl ees labarol a megh zebezeíról (olv. szegezézsröl) ees ő orczaiaból *mynden zeplegh. ky költh valu* WinklK. 214.

Az imádság is Jézus: *gyönyörű* testét siratja :

Thahat az vtan mykenth mirranak kőthőleke magafra fel-
akazthatwan *genyerw telőd* megh heruada WinklK. 259; mykent
myrranak azv ől aga magallagban fel fyggeztetwen. es, az te
győndő telőd meg herwada KrizaK. 61; Tahat az vtan. mykeppen
myrranak kevtőleke magafra feemeluen. es akatuan. *gyenyerw*
te telfeth meg heruada Gömk. 120; O Jelus cristus . . . || Emlé-
gezel. az rezketegef-gedrevl nyomorufaghydrol es banatyd||rol.
kyket te *gyenyerw teltedbe* zenuedel az kereztfanak kenya elevt
Gömk. 101.

Jézusnak mind Annáshoz vivő útja, melyben szépséges vol-
tából olyanná lett, mint a „poklos“ mind pedig a keresztfán való
szenvedése, melyben „minden szépség kikölt belőle,“ mindez az ő
szégyen-szenvedése volt.

nagy hyrthelenfelegel wyzyk wala mynth tholwayt . . . Nag
kemenyen archwl czapyak wala Es ygen erőffen nyakon weryk
wala Es ew zenth hayath ygen kemenyen thepyc wala ky hogy az
ő zent feye bőre az hayakal őzwe le zakadoz wala Es hayanal foghwa
fel rantyak vala Es az ő zent zakalanal foghwa megh ala rantyak wala
Es az ő kegefseghw Es Draghulathos megh nylt zayath es ő zenth
mellyeth bwdolfegu hagyap(al)ocwal (= köpésekkel) Es mynden
ferhezethőfseghel az gyomornak zayayghlan zayaban pekwen be
thőlyk wala Es ő neky tyzthelendew *fenes* yflywnak nyawalyallaaghos
Es ondokfaghos hagapafokwal thyzthelenythyk wala Es ez keppen
nagy bozzulaghocak mellyeketh embernek elmeye megh nem gondol-
hath mely czodalathos *zegefeghel* (olv. *szégyéniséggel*) yllethek oth
ÉrsK. 31; Elffew (t. i. kén) mondatyk el arwitatal ew ellenfeeghynek
kezdőkben . . . Malod keen mondatyk, meg chwolyas hogy az nagy
zeegyen zeenwedeefnek miatta mynket az erek karhozatnak zeegyen
vallafabol ky valtana ÉrdyK. 98; Felelenek a lidok veddel előlőnk
fezifd meg kerik vala őtet hogi kereztfara fezituen őlneiek meg az
artatlan kriftult az ő nagiob *zegeőneert* (olv. *szégyőnéért*) WeszprK.
93; myndeneknek zentleeges teremteye wra eeltetőye. Angyaloknak
zeep kyrallya az atkozot akaztoffan ky gonoz teewő latroknak vala
keennyok eellyen mondhatatlan *zeegyenleegőt* zenwede ÉrdyK. 536.

Az eddig felsorolt adatokból kitűnőleg a középkori vallásos
irodalom, illetőleg a középkori magyar vallásos irodalom fölfogása
szerint Jézus szépségét a kínzás, keresztre feszítés *szégyen-*
re változtatta. E *szégyenenen* való áhítatos siránkozás hozzá-
tartozik a középkori magyar vallásos irodalom stílusához.

Az ÓMS. *Scege||-nul lceplegud* sorát tehát úgy kell olvasnunk :
Szégyenül szépségűd.

A Napkelet helytelenül közli így: „Szégyenűl szépségűd.“ Ilyen gondolat, ilyen kifejezés nincsen középkori irodalmunkban, tehát a „szégyenűl“ beleolvasása stílustörténeti hiba.

A *szégyenűl, mégyszégyenűl* szó igen gyakori a kódexekben: DöbrK. 83, ThewrK. 306; DebrK. 380, NagyszK. 363, SándK. 30, ÉrdyK. 103, 145, 165, 181, 529. ÉrsK. 422, 352, CornK. 359, DomK. 48, HorvK. 10.

Mészöly Gedeon

Szóhangulat és kifejező hangváltozás.

— Nyelvesztétikai tanulmány. —

Est actio quasi corporis
quaedam eloquentia quum
constet e voce atque motu.

A nyelvtudomány egyik elemi tétele ma már, hogy a szavakat alkotó hangsor és a vele asszociált jelentés között a kapcsolat nem szükségképeni, hanem közmegegyezésen és történeti fejlődésen alapul. Ezt a tényt kiindulópontnak kell választanunk, ha mégis meg akarjuk vizsgálni, hogy az akusztikai elemeknek van-e és milyen önálló szerepük a nyelvalkotásban és nyelvfejlődésben; ha össze akarjuk gyűjteni és számbavenni azokat az eseteket, ahol a nyelv akusztikai része önmagában is jelentős és ahol az akusztikai változások a jelentés-kifejezés, vagy hangulat-kifejeződés ösztönének megnyilvánulásai.

A kérdésnek nagy irodalma van az általános nyelvtudományban és a nyelvesztétikában. Nálunk GOMBOCZ Zoltán tisztázta és rendszerezte az idetartozó esztétikai és nyelvtörténeti tényeket alapvető *Jelentéstanában* (Pécs, Danubia 1926). Úgy hisszük, Gombocz pregnáns összefoglalása után könnyű; de nem érdektelen föladat lesz a kérdést külön is tárgyalni,¹ rámutatva minél szélesebb körből vett adatokra, kiterjeszkedve a nyelv hangesztétikájának egész dominiumára és keresve azokat a mozzanatokot, ahol az akusztikai ösztön befolyással lehet a nyelvfejlődésre...

¹ Egyik régebbi dolgozatomban — A nyelvi kifejezőség formái, *Minerva* 1927: 69-74 — vázlatosan már utaltam a hangok nyelvesztétikai problémáira.